

О. Г. Боднарчук,
кандидат юридичних наук

НОВОВВЕДЕННЯ ЩОДО ПРАВОВОГО СТАНОВИЩА В ДІЯЛЬНОСТІ ЮРИДИЧНОЇ СЛУЖБИ ДЕРЖАВНИХ ПІДПРИЄМСТВ, УСТАНОВ І ОРГАНІЗАЦІЙ

У статті розглянуто основні питання нововведень щодо правового становища в діяльності юридичної служби державних підприємств, установ і організацій, які спрямовані на вдосконалення нормативно-правової бази.

Ключові слова: юридична служба, правова робота, положення про юридичну службу.

Демократичні перетворення в українському суспільстві, масштабність державно-правових реформ висувають якісно нові вимоги до правової роботи в державних підприємствах, установах і організаціях, які в першу чергу спрямовані на вдосконалення нормативно-правової бази. Так як, ефективність юридичних служб залежить не лише від особистих якостей їх працівників, а й від належного законодавчого забезпечення.

Необхідно зазначити, що «основним завданням юридичної служби є організація правової роботи, спрямованої на правильне застосування, неухильне дотримання та запобігання невиконанню вимог законодавства, інших нормативних актів органом виконавчої влади, підприємством, їх керівниками та працівниками під час виконання покладених на них завдань і функціональних обов'язків, а також представлення інтересів органу виконавчої влади, підприємства в судах» [1]. Отже, «юридична служба (управління, відділ, бюро тощо, а також юрисконсульт) – безпосередній організатор правової роботи в народному господарстві, який є складовою апарату управління виробництвом» [2, с. 2].

На думку А.М. Долгополова, «словосполучення «правова робота» дає підстави говорити про діяльність, пов'язану із застосуванням права і спрямовану на правове забезпечення виробничо-господарської діяльності конкретного підприємства або установи. Але всі служби та підрозділи підприємств і установ, що займаються виробничо-господарською діяльністю, певною мірою займаються правовою роботою, пов'язаною з розробкою та прийняттям управлінських рішень, спрямованих на зміцнення державної, планової та трудової дисципліни. Це й розробка відомчих нормативних актів, укладення договорів, забезпечення законності трудових відносин, боротьба з безгосподарністю, заподіянням шкоди державному, колективному та приватному майну, усунення умов, що призводять до цього, правовиховання» [2, с. 2]. Тобто, «правова робота – комплекс заходів, що здійснюються державними органами управління, посадовими особами з метою забезпечення суворого дотримання закону в усіх сферах господарської та громадської діяльності» [2, с. 2].

У своїй роботі юридичні служби керуються Конституцією і законами України, постановами Верховної Ради України, указами і розпорядженнями Президента України, декретами, постановами і розпорядженнями Уряду України та іншими нормативними актами.

Необхідно відмітити, що вперше про юристів згадується у Декреті Ради Народних Комісарів «Про оплату праці службовців та працівників радянських установ» від 27 липня 1918 року, де всі працівники поділялись на чотири групи, кожна з яких поділялась, у свою чергу, на категорії. Юристи (юрисконсульты) були віднесені до II категорії першої групи відповідальних працівників. Спочатку контроль за діяльністю юрисконсультів був покладений на загально-консультаційний відділ наркомату юстиції, але з лютого 1923 року контроль за їхньою діяльністю, в порядку загального нагляду, здійснювала прокуратура. Далі було ще кілька реорганізацій у цій сфері. На першому загальносоюзному засіданні юристів державної промисловості (17–22 травня 1925 року) обговорювались актуальні питання правового регулювання господарської діяльності держави. Того ж року РНК затвердила Положення про юрисконсультів державних підприємств і Положення про бюро юрисконсультів. Структурно юридичні служби діяли при керуючому органі підприємства і тільки йому підпорядковувались. Після другого всесоюзного засідання (20–25 березня 1927 року) було прийнято постанову «Про юрисконсультів державних установ, підприємств та кооперативних організацій і нагляд за їх діяльністю». Знову нагляд за законністю діяльності юрисконсультів здійснювала прокуратура. Після створення у 30-х роках галузевих наркоматів з власними юридичними службами зв'язок цих служб з прокуратурою майже припинився. А в період Великої Вітчизняної війни посади юрисконсультів на багатьох підприємствах взагалі були скорочені (через особливі умови воєнного часу, зниження ролі договорів у народному господарстві тощо). Рада Міністрів СРСР постановою «Про укладення господарських договорів» від 21.04.49 визнала за потрібне поновити діяльність юридичних служб у господарських органах, і вже з 1953 року у цент-

ральних і місцевих органах державної влади, на підприємствах, в організаціях і установах, були створені юридичні служби. Новий етап розвитку та вдосконалення юридичних служб у народному господарстві почався під час економічної реформи 1965 року, але тільки з прийняттям директивними органами постанови «Про покращання правової роботи в народному господарстві» від 23 грудня 1970 року діяльність юридичних служб набрала вигляду впорядкованої системи [3].

Сьогодні правове становище юридичної служби в Україні регулюється Загальним положенням про юридичну службу міністерства, іншого органу виконавчої влади, державного підприємства, установи та організації, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 26 листопада 2008 року № 1040 [1]. Попереднє Загальне положення про юридичну службу міністерства, іншого центрального органу державної виконавчої влади, державного підприємства, установи, організації, яке було затверджене постановою Кабінету Міністрів України № 690 від 27 серпня 1995 р. [4] і проіснувало 13 років, втратило чинність.

Із назви документа видно, що він, на відміну від попереднього, розповсюджується не лише на центральні органи виконавчої влади, але й на місцеві. Хоча на практиці місцеві органи виконавчої влади в роботі своїх юридичних служб застосовували Положення, що втратило чинність. Усі державні підприємства, установи, організації (без винятків) підпадають під дію Положення про юридичну службу, у пункті 1 якого зазначено, що дія документа поширюється й на діяльність юридичних служб державного господарського об'єднання.

Необхідно відмітити, що вимога до норми про структуру юридичної служби передбачена чинним Положенням про юридичну службу, також зазнала змін. Якщо раніше в органі виконавчої влади чи на державному підприємстві залежно від обсягу і складності роботи можна було створювати самостійний структурний підрозділ або вводити посаду юрисконсульта, то тепер посаду юрисконсульта (тобто одну особу, яка буде виконувати всю правову роботу) може мати лише державне підприємство; в органах виконавчої влади обов'язково має бути юридичний підрозділ (тобто декілька осіб, які виконують відповідні функції). Отже, Положення про юридичну службу відносно юридичного підрозділу органу виконавчої влади та підприємства, визначає чотири його види: департамент, управління, відділ, сектор.

Слід додати, що в Положенні про юридичну службу відсутня норма старого Положення, за якою юридичною роботою державного підприємства можуть займатися на договірних засадах особи (юридичні чи фізичні), які мали ліцензію на здійснення юридичної практики, або адвокати чи адвокатські об'єднання. Тому, тепер усі державні підприємства не зможуть доручати правову роботу адвокатам «зі сторони», а повинні, як мінімум, мати штатного юрисконсульта.

Пунктом 16 Положення про юридичну службу закріплено умови роботи юридичної служби, а саме, що орган виконавчої влади та підприємство зобов'язані забезпечити юридичну службу не лише окремим приміщенням, телефонним зв'язком, транспортом для виконання службових обов'язків, сучасною оргтехнікою, нормативними актами й довідковими матеріалами, як було передбачено постановою КМУ, що втратила чинність, а й плюс до цього – електронним зв'язком, сучасними комп'ютерами, електронною системою інформаційно-правового забезпечення, а також доступом до інформаційних баз, тобто створювати необхідні умови для належної роботи.

Необхідно зазначити, відповідно до Положення, що втратило чинність, детального поділу за посадами не існувало. Діяла норма, згідно якої на посаду керівника, його заступника, головного юрисконсульта юридичної служби міністерства чи підприємства призначалися особи з вищою юридичною освітою й стажем роботи за фахом не менше трьох років, а на посаду провідного юрисконсульта чи юрисконсультів відповідної категорії – особи з вищою юридичною освітою або такі, які навчалися на останніх курсах за фахом.

Необхідно відмітити, що чинним Положенням про юридичну службу збільшилися кваліфікаційні вимоги до посад працівників юридичних служб, а саме:

- до посади керівника служби чи його заступника в органі виконавчої влади – вища юридична освіта (магістр, спеціаліст) та стаж роботи за фахом на державній службі або за фахом на керівних посадах в інших сферах не менше 5 років;

- до посади головного спеціаліста юридичної служби в органі виконавчої влади – вища юридична освіта (магістр, спеціаліст) та стаж роботи за фахом на державній службі не менше 3 років або за фахом в інших сферах не менше 4 років;

- до посади провідного спеціаліста юридичної служби в органі виконавчої влади – вища юридична освіта (магістр, спеціаліст) та стаж роботи за фахом не менше 2 років;

- до посади керівника юридичної служби на державному підприємстві – вища юридична освіта (магістр, спеціаліст) та стаж роботи за фахом не менше 3 років.

Також, згідно п. 17 Положення про юридичну службу працівники юридичної служби мають можливість підвищити свою кваліфікацію. Так, підвищення кваліфікації працівників юридичних служб органів виконавчої влади та підприємств організовує Мін'юст та його територіальні органи, тобто Головне та міське, міськрайонні, районні управління юстиції в області.

Щодо повноважень юридичної служби органу виконавчої влади, також відбулися деякі зміни. Тепер до компетенції юридичної служби органу виконавчої влади належить проведення юридичної експертизи проектів нормативно – правових актів, підготовлених структурними підрозділами органу влади, за результатами якої необхідно го-

тувати висновок за встановленою Міністерством формою. Також юридична служба має здійснювати заходи по адаптації законодавства України до законодавства Євросоюзу; збирати інформацію про офіційне оприлюднення актів законодавства в друкованих виданнях; погоджувати кандидатуру претендента на посаду керівника юридичної служби територіального органу виконавчої влади чи підконтрольного йому підприємства.

Необхідно звернути увагу, також на розширення компетенції юридичної служби державного підприємства, це: обов'язок проводити юридичну експертизу проектів документів, підготовлених структурними підрозділами підприємств, візувати їх за наявності віз зацікавлених структурних підрозділів (тобто віза юридичної служби – остання за черговістю). При виявленні невідповідності проекту документа вимогам законодавства юридична служба подає відповідному структурному підрозділу пропозиції про приведення документа у відповідність із законодавством. Так само юридична служба підприємства має збирати інформацію про офіційне оприлюднення в друкованих виданнях актів законодавства. Разом із загальною нормою про надання юридичних консультацій працівникам підприємства, як окрему функцію служби, виділено надання правової допомоги працівникам підприємств, які потребують соціального захисту.

Чинне Положення про юридичну службу, передбачає не лише обов'язки, а й права юридичної служби. В новому документі окремо визначені права юридичної служби органу виконавчої влади (пункт 13) й аналогічної служби підприємства (пункт 14), хоча за своїм змістом права юридичної служби практично нічим не відрізняються один від одного й від тих, які існували раніше.

Необхідно відмітити, що юридична служба органу виконавчої влади та підприємства тепер має право не лише отримувати від посадових осіб (органу виконавчої влади та підприємства відповідно місця роботи) різного роду документи, довідки й розрахунки (тобто відомості на письмових носіях), але й будь-яку іншу інформацію, яка передбачає надання відомостей і в усній формі. Стаття 1 Закону України «Про інформацію» [5] дає дуже широке тлумачення поняття «інформація», тому юридична служба має право на отримання будь-яких необхідних їй відомостей (фактів) про події

та явища. Також, абзацом 2 підпункту 2 пункту 13 Положення про юридичну службу передбачено, що для забезпечення своєчасного виконання завдань, які потребують оперативного вжиття певних заходів, посадові особи на вимогу юридичної служби органу виконавчої влади зобов'язані надавати необхідні матеріали невідкладно.

Згідно пункту 12 чинного Положення про юридичну службу покладення на юридичну службу обов'язків, що не належать або виходять за межі її компетенції, не допускається.

Необхідно підкреслити, що в п. 2 чинного Положення, зазначено, що всім особам, на яких воно поширюється, необхідно розробити й затвердити комплекс заходів для підвищення якості роботи юридичних служб. Особливу увагу слід приділити проведенню юридичної експертизи проектів нормативно-правових актів і їх ґрунтовного редакційного опрацювання. Але, термін розробки комплексу таких заходів постановою не встановлений, тому проконтролювати виконання цієї вимоги буде досить проблематично.

Література

1. *Про Загальне* положення про юридичну службу міністерства, іншого органу виконавчої влади, державного підприємства, установи та організації: Постанова КМУ від 26.11.2008 р. № 1040 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mediapro.com.ua/documents/normativ/html.php?file=235>.
2. Долгополов А. М. Організація юридичної служби на підприємствах: конспект лекцій / Долгополов А. М. – К.: МАУП, 2000. – 72 с.
3. Про роботу юридичної служби ДПА у Харківській області / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dpa.kharkov.ua/page1.php?topic=2006/10/jurist0510>.
4. *Про Загальне* положення про юридичну службу міністерства, іншого центрального органу виконавчої влади, державного підприємства, установи, організації: Постанова КМУ від 27.08.1995 р. № 690 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=690-95-%EF>.
5. *Про інформацію*: Закон України від 02.10.1992 № 2657-ХІІ // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1992. – № 48. – Ст. 650 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2657-12>.

О.Г. Боднарчук

Нововведение относительно правового положения в деятельности юридической службы государственных предприятий, учреждений и организаций.

В статье рассмотрены основные вопросы нововведений относительно правового положения в деятельности юридической службы государственных предприятий, учреждений и организаций, которые направлены на совершенствование нормативно-правовой базы.

O.G. Bodnarchuk

Innovation in relation to legal position in activity of legal service of state enterprises, establishments and organizations.

In the article the basic questions of innovations are considered in relation to legal position in activity of legal service of state enterprises, establishments and organizations which are directed on perfection of normatively legal base.